

VERGETEN VERZET '42 DEVENTER

NIEUWSBRIEF2020[©] Dubbelnummer 2/3

Johannes Rodert
Antonie Bannink
Dirk Johan Hendrik Bannink

Eerherstel voor **linkse** verzetsstrijders die in de oorlog zijn vermoord maar uit het collectief geheugen verdwenen zijn.

Het Deventer comité Vergeten Verzet informeert met deze nieuwsbrief over het hoe en waarom van het gewenste eerherstel. Wij willen dat de gemeente zichtbaar aandacht besteedt aan de gemeenteraadsleden die door bezettershand vielen, maar ook aan de mensen die verder deel uitmaakten van deze beweging.

Sinds de eerste nieuwsbrief begin mei 2017 is er veel in beweging gekomen. We krijgen sympathiebetuigingen uit brede kring, o.a. van de groep die zich bezighoudt met de struikelstenen. Nabestaanden betuigden instemming met het feit dat we hun ouders of grootouders voor het voetlicht brengen. De verhalen waarmee mensen komen zijn soms schrijnend; bijvoorbeeld hoe na de oorlog gestreden moest worden voor erkenning. Het was immers de Koude Oorlog en de gebroken gezinnen waren opnieuw verdacht. Een eerste succes: enkele straten in de nieuwbouwwijk Steenbrugge zijn vernoemd naar door nazi-hand omgekomen gemeenteraadsleden.

Het eerherstel dat we nastreven kent verschillende elementen:

- ▶ Erkenning van door de nazi's omgebrachte gemeenteraadsleden door de gemeente Deventer;
 - ▶ Zichtbaar maken van deze strijders tegen onrecht, door straatnamen naar hen te vernoemen;
 - ▶ Een publicatie over de geschiedenis van Links Deventer gedurende de periode tussen de twee wereldoorlogen. Het was de tijd waaraan Deventer de naam 'Moskou aan de IJssel' ontleent;
 - ▶ Culturele uitingen en lezingen;
 - ▶ Een erbetoon in het Deventer gemeentehuis voor met name de omgebrachte links-radicalen gemeenteraadsleden. De realisatie hiervan is gepland in het voorjaar van 2020. De genoemde publicatie zal aandacht besteden aan de biografieën van de omgebrachte raadsleden en verschillende anderen uit het linkse verzet in Deventer en omgeving. Het is de groep mensen die zelf weinig op schrift zette...één van de redenen waarom dit verzet zo onzichtbaar is geraakt.
- In deze nieuwsbrief staan we stil bij het leven van

**Johannes Rodert,
Antonie Bannink en
Dirk Johan Hendrik Bannink.**

JOHANNES RODERT¹⁾

25 oktober 1910 – 19 november 1942

Auteur: Johan van der Veen

Familie en jeugd

Jo (Johannes) Rodert werd op 25 oktober 1910 geboren als zoon van Cees (Cornelis) Rodert en Hendrika Johanna van Beest. Zijn ouders waren op 4 mei van dat jaar in Deventer in het huwelijk getreden. Zijn moeder werd op 19 januari 1889 in Lichtenvoorde geboren als dochter van een spoorwegbeambte. In de periode 1900 – 1907 woonde het gezin Van Beest in Deventer. In het laatstgenoemde jaar vertrokken ze naar Venlo. Na iets meer dan een maand in Limburg te hebben gewoond, keerde Hendrika als dienstmeisje terug naar Deventer. In januari 1908 ging ze weer naar haar ouders, die intus-

sen naar Utrecht waren verhuisd. In september van dat jaar ging ze opnieuw als dienstbode aan de slag in Deventer. De huwelijksakte vermeldt dat ze op het tijdstip van het huwelijk in Deventer woont, maar kort daarvoor in Utrecht.

De vader van Jo was chocoladewerker van beroep. Op 2 april 1915 kreeg Jo een broertje, Cor (Cornelis). In deze periode woonde het gezin achtereenvolgens op Rielersweg 6, Bierstraatje 6 en Enkstraat 72.

In september 1916 vertrok het gezin naar Groningen. Daar woonden ze eerste op het adres Eerste Drift Gedempte Zuiderdiep 10a. Daarna verhuisden ze naar Helper Weststraat 20. Ook in Groningen werkte Jo's vader als chocoladewerker. Op 21 augustus 1924 verliet het gezin de stad Groningen om zich in Enkhuizen te vestigen. Daar woonde de familie Rodert achtereenvolgens op Parklaan 2-367, Zuiderdijk 4-455 en wederom op Parklaan 2-367. Vader werkte in Enkhuizen als "ondergeschikte" cacaobewerker.

In juli 1926 verhuisden ze naar Grote Haag 4 in Amersfoort. Ook hier was vader cacaobewerker. Mogelijk volgde Jo in Amersfoort een opleiding aan de avondvak- en vaktekenschool.

Op 1 maart 1928 keerde het gezin terug naar Deventer. Het nieuwe adres was Noorderstraat 23. Volgens de gezinskaart was vader zelfstandig winkelier van beroep. Jo staat erop als "ondergeschikte" schilder. Broer Cor was groenteventer. Hij werkte in de groentezaak van zijn vader op Noorderstraat 23a. In de loop van de jaren dertig zou hij bekendheid krijgen als muzikant.

Het jonge gezin

Jo trouwde op 20 maart 1935 met Riek (Hendrika) Wagenvoort. In de huwelijksakte wordt als beroep van Jo schilder vermeld, zijn vrouw is fa-

abrieksarbeidster. Het jonge paar trok in bij vader, moeder en Cor Rodert op de Noorderstraat.

In oktober 1935 verhuisden ze mee naar het adres Vermeerstraat 1. Op de hoek met de Van der Keesselstraat werd de *Eerste Zandweerdsche Groenten- en Fruithal* gevestigd. In een advertentie in het *Deventer Dagblad* van 20 april 1936 deelt vader Rodert vol trots mee dat de winkel telefonisch is aangesloten onder nummer 3697.

Van juli 1936 tot oktober 1936 woonden Jo en zijn vrouw op Schoutenweg 7, daarna weer enkele maanden op Vermeerstraat 1. In januari 1937 vertrokken ze naar de Polstraat en daar vandaan op 27 december van dat jaar naar het adres Bergschild 23, waar ze bijna een halfjaar samenwoonden met Dick Bannink en zijn gezin. Via de Smedenstraat kwamen ze uiteindelijk terecht op het adres Oosterstraat 1, een huis geschikt voor "dubbele bewoning", waarin Jo's schoonouders in augustus 1937 waren gaan wonen.

In november 1939 werd hun enige kind, een zoon, geboren.

Crisis en politiek²⁾

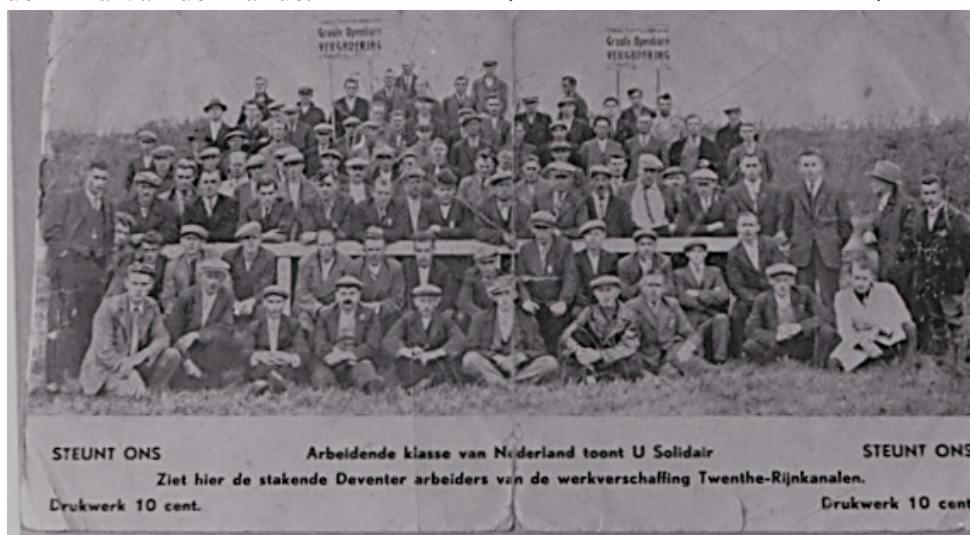
Jo was in het jaar dat hij trouwde, werkzaam op de vleesfabriek van Anton Hunink. Omdat hij voor zijn rechten opkwam, werd hij bij de eerste de beste gelegenheid ontslagen. Kort daarop ging hij aan het werk bij de firma Van der Lande.

Ongetwijfeld wordt hier de Noury en Van der Lande Meelfabriek bedoeld. Ook hier volgde ontslag, toen het wat minder met het bedrijf ging. Wederom speelde mee, dat Jo de belangen van de arbeiders verdedigde.

Na dit ontslag kwam Jo terecht in de werkverschaffing. Daar brak vanwege de hongerslonen een staking uit. Het gaat hier om de grote staking van 1937 in de werkverschaffing aan het Twente-Rijnkanaal, waarin de arbeiders uit Deventer een zeer belangrijke rol speelden. Jo kreeg steeds meer sympathie voor de CPN en werd lid van de partij. Jo en zijn latere huisgenoot Dick Bannink treften we aan op een lijst van stakers van augustus. Jo, die in het bezit was van een motor, reisde stad en land af om geld voor de stakers in te zamelen.

Rond die tijd gingen Jo en Dick Bannink regelmatig in het weekeinde naar Utrecht. Ze volgden daar een cursus van de CPN. Dick combineerde deze cursus met worsteltrainingen, waarschijnlijk voor een landelijke selectie. In Utrecht overnachtten ze bij vrienden of familie van Jo. Zo nu en dan ging Riek, de vrouw van Jo, ook mee.³⁾

De jonge communisten waren nu politiek geschoold en geschikt als volksvertegenwoordigers. Voor de raadsverkiezingen van 1939 stond Dick Bannink op plaats twee van de kandidatenlijst. Op plaats zes stond J. Rodert. Gezien het feit dat Jo in de

voorafgaande periode scholing had gevolgd is het zeer aannemelijk dat het hier om hem gaat en niet om zijn naamgenoot en oom, de sigarenmaker uit de Noorderstraat.

Jo was een verwoed motorliefhebber. Hij was lid van een motorclub, die zijn onderkomen aan de Boxbergerweg had. Er bestaat een foto van deze club waarop Jo zou moeten staan. Helaas maakt de motorkleding het onmogelijk hem te identificeren.⁴⁾

In 1939 werd Jo in het kader van de mobilisatie opgeroepen. Na de capitulatie verbleef hij een week “in Holland” in krijgsgevangenschap. Omdat hij geen werk had, was hij een tijdlang genoodzaakt om in de *Opbouwdienst*⁵⁾ te werken. Om hier onderuit te komen, ging hij uiteindelijk bij zijn vader in de groentezaak aan de slag.

De illegale CPN

Op 20 juli 1940 werd de CPN door de Duitse autoriteiten verboden. Kort daarna werd er een illegale CPN-groep in Deventer gevormd. Om dit te regelen had de partijleiding een vertrouweling, Geerlig, naar Deventer gezonden. Deze legde onder meer contact met Toon (Anton) Kleinbussink en Dries (Andries) Hendriks. Er zouden cellen van vijf personen gevormd, waarbij men vooral een beroep zou doen op minder bekende personen.⁶⁾

Op 23 november 1940 verscheen de eerste illegale *Waarheid*. De krant kwam tweewekelijks en landelijk uit.⁷⁾ Bij het vermenigvuldigen en

verspreiden speelde Jo samen met Bé (Berend Jan) Koopman een belangrijke rol.⁸⁾

25 juni 1941

In de vroege ochtend van 25 juni 1941 pakte de gemeentepolitie van Deventer op last van de Duitse autoriteiten 17 “revolutionairen” op. Eén van hen was de oom van Jo Rodert, sigarenmaker Johannes Rodert, die op de Noorderstraat 20 woonde. Vanuit Apeldoorn werd eveneens een verdachte van “communistische activiteit” overgebracht en ingesloten. In de loop van de dag werden vier van hen weer vrijgelaten. De overige veertien werden ’s avond om halfzeven door de *Ordnungspolizei* afgehaald. Hun bestemming was Kamp Schoorl.

Deze landelijke actie ging uit van Rauter, de hoogste SS- en politiefunctionaris. In Overijssel berustte de coördinatie bij de *Aussenstelle* van de SD te Enschede. De arrestaties verliepen betrekkelijk gemakkelijk, omdat de CID (Centrale Inlichtingendienst) al vanaf 1919 lijsten van radicale socialisten en communisten bijhield. De naam Johannes Rodert komt echter op geen van de bewaard gebleven lijsten voor.

De oom van Jo was één van de mannen, die in de loop van de dag werden vrijgelaten. Mogelijk had de gemeentepolitie Deventer op 1 maart 1941 bij het doorgeven van de namen van de leidinggevende leden van de CPN aan de SD te Enschede een fout gemaakt, waardoor niet de jonge communist, die in de jaren dertig op de Noorderstraat had gewoond, werd opgepakt, maar zijn oom die er nog steeds woonde.

De sabotagegroep

Coen Hilbrink schrijft in zijn werk *De Ondergrondse* dat Toon Kleinbussink en een aantal anderen in de vijfmansgroepen het na de Duitse inval in de Sovjet-Unie over een

andere boeg wilden gooien. Zij wilden de bezetter met sabotageacties treffen. Toon kreeg de leiding van een sabotagegroep, waartoe ook zijn zwager Rien Ditzel behoorde. Toen zij naar deze sabotagegroep overstapten, moesten zij hun contacten met Geerlig verbreken. De combinatie van sabotagewerk met andere illegale activiteiten was namelijk te riskant. Voortaan vielen zij onder de landelijke sabotagecentrale van de illegale CPN, die geleid werd door Janrik van Gilse.⁹⁾ Ook Jo Rodert trad toe tot de sabotagegroep. Wanneer de sabotagegroep actief werd, is niet exact bekend.¹⁰⁾

Frans

In de zomer van 1942 verscheen een zekere Frans in Deventer. Frans was de schuilnaam van Cornelis van der Kraats.

Cornelis van der Kraats, geboren op 18 maart 1906 in Rotterdam, was de zoon van een bootwerker. Hij was lid van de Nederlandse Volksmilitie. Deze verzetsgroep was in de loop van 1942 in Rotterdam en omgeving ontstaan. Zij bestond hoofdzakelijk uit leden van de CPN, die nauw samenwerkten met de landelijke sabotagecentrale van deze partij. Leider van deze groep was Samuel Zacharias Dormits.¹¹⁾

Van der Kraats was, zo gaf het *Feldgericht* bij zijn veroordeling aan, één van de eerste en meest naaste medewerkers van Dormits. Hij maakte de chemicus De Jongh, wiens kennis van groot belang was voor het plegen van sabotagegedaden, lid van de groep. Verder verrichtte hij koeriersdiensten: hij bezorgde brieven en vervoerde springstoffen en brandbare materialen.

Op 7 augustus pleegde de Nederlandse Volksmilitie een aanslag op een spoorwegviaduct in het centrum van Rotterdam. De aanslag mislukte.¹²⁾ Waarschijnlijk stuurde Dormits Van der Kraats na deze aanslag naar Deventer.

Spoorwegaanslag bij Twello

In Oost-Nederland moest Frans contact opnemen met een zekere Jan in Schaarsbergen en met een zekere Robert en Ton in Deventer. Met hen voerde hij op 23 augustus 1942 een aanslag uit op de spoorbaan ter hoogte van kilometerpaal 11.8 bij Twello. Ton en Jan schroefden de rails los en bogen deze uit elkaar, terwijl Frans en Robert de wacht hielden. De sabotage werd 's morgens omstreeks 8.00 uur ontdekt. Er was toen al een trein over het beschadigde spoor gereden. De aanslag was dus mislukt.

Ton, in het Duits uitgesproken als Toon, slaat op Toon Kleinbussink, die volgens zijn zwager Rien Ditzel een grote sleutel vervaardigde om de rails los te schroeven. Robert is zeer waarschijnlijk een schrijffout in de naam van Jo Rodert.

Begin september stuurde Dormits Frans naar Almelo en Hengelo om daar contact met verzetsgroepen te leggen. Er werden aanslagen op de spoorwegtrajecten Hengelo – Oldenzaal en Hengelo – Almelo besproken. Frans zorgde voor de nodige chemicaliën. Ook hielp hij bij het maken van de houten kistjes voor de springstof. Deze werden tegen de rails gelegd.

Schakel in een sabotagenetwerk

Met de komst van Frans werd de groep in Deventer een belangrijke schakel in een sabotagenetwerk. Er waren intensieve contacten met de Hazemeijergroep, een sabotagegroep van werknemers van de gelijknamige fabriek in Hengelo, en met de groep rondom Gerrit Jan van 't Einde in Terwolde, die in de gemeenten

Voorst, Olst (Welsum) en Epe branden stichtte.

In de nacht van 12 op 13 oktober vonden er gecoördineerde acties plaats. Leden van de Hazemeijergroep pleegden bij Hengelo, op het baanvak Hengelo – Oldenzaal tussen de kilometerpalen 16.6 en 16.7, een aanslag. Het projectiel dat door verkeerde bevestiging niet tot ontplofing was gekomen, werd tijdig door een railwachter, een lid van de kort daarvoor ingestelde spoorwegbewaking, ontdekt. Die nacht mislukten er nog twee aanslagen, namelijk bij Twello nabij kilometerpaal 11.8 en bij de onbewaakte overweg Bavincksweg tussen Almelo en Borne. Ook hier ontdekten railwachters de explosieven.

In Twello brandde op de avond van 12 oktober omstreeks 23.00 uur een hooiberg in een boomgaard langs de rijksweg in Twello af. Hier werd brandstichting vermoed. Was hier sprake van een actie om de aandacht van de spoorwegaanslag bij kilometerpaal 11.8 af te leiden?

Holterman en Ten Hove

In de vroege ochtend van 15 oktober brak er brand uit in de meelfabriek van Holterman en Ten Hove aan het Hartenaasje achter de Zutphenseweg in Deventer. Directeur Ten Hove was lid van de NSB en in het gebouw waren voorraden van de Wehrmacht opgeslagen. Tijdens het onderzoek werden sporen van braak aangetroffen. Het proces verbaal eindigt met de constatering dat het onderzoek nog niet tot opsporing van de daders heeft geleid.

Op 30 oktober werden Bernard Immerzeel en Anton Siedenburg, studenten van de Middelbare Koloniale Landbouwschool, op verdenking van deze brandstichting aangehouden.

Represailles

Om de spoorwegaanslagen en de golf van brandstichtingen te stoppen,

besloten de Duitsers een voorbeeld te stellen. Op 16 oktober werden te Woudenberg twaalf politieke gevangenen en drie gijzelaars gefusilleerd. Onder hen waren vijf Deventenaren: Dick Bannink, Aalbert Jan Gerritsen, William van Ewijk, Daan van der Meulen en Johan Roebbers.¹³⁾

Verraden

Intussen had een verrader de SD in Arnhem informatie over de Hazemeijergroep in Hengelo toegespeeld. Hierdoor beschikte de SD over een namenlijst. Rechercheur Post, lid van een speciale aan de SD verwante eenheid ter bestrijding van sabotage en brandstichting, moet deze lijst hebben gekend. Op 15 oktober werd het eerste lid van de groep gearresteerd. Op 23 oktober volgde een groep van meer dan tien personen.

Diezelfde dag werd er bij Toon en Clara thuis een vergadering met iemand van de leiding gehouden. Zij mochten niet bij het eerste deel van de vergadering aanwezig zijn. Daarna werd hen meegedeeld dat zij hun werkzaamheden moesten staken. Frans zou worden vervangen door een zekere Fred of Freek, de schuilnaam van Roel Wolhuis, een communistisch verzetsman uit Amersfoort. Frans vertrok op 25 oktober naar Rotterdam, waar hij in de late avond van 26 oktober werd gearresteerd.¹⁴⁾ Toon Kleinbussink en zijn vrouw werden diezelfde dag, 's avonds tussen zes en half zeven, aangehouden. Daarna volgden de arrestaties elkaar snel op.¹⁵⁾

De arrestatie van Jo

De vrouw van Jo Rodert heeft in oktober 1945 een verklaring over de arrestatie van haar man afgelegd: op 29 oktober 1942 omstreeks 10.45 uur verscheen er een auto met drie in burger geklede mannen, die Nederlands spraken. Ze vroegen naar Jo, die ze wilden arresteren. Hoewel ze wist dat haar man in de groentezaak van haar schoonvader was, vertelde ze dat hij groente aan het venten

was. Eén man bleef achter, de twee anderen vertrokken. Toen Jo omstreeks 13.00 uur thuiskwam, vielen kort daarop zeven mannen binnen, die hem arresteerden en meenamen. Toen Riek vroeg waarom haar man werd gearresteerd, vertelde één van de mannen, die uit Hengelo afkomstig was, dat het te maken had met sabotage in Hengelo en in de omgeving van Deventer.

Een paar weken later kreeg ze een brief die uit het Huis van Bewaring in Arnhem gesmokkeld was. Jo deelde hierin mee dat hij ter dood veroordeeld was. Pas later vernam ze dat haar man al op donderdag 19 november was gefusilleerd. Zondag 22 november ging ze, nog van niets wetend, naar inspecteur Berends in Arnhem, die een leidende rol in het onderzoek naar de sabotageacties vervulde. Hij nam haar mee naar het Huis van Bewaring en zei, dat ze haar man even mocht zien, als hij daar nog was. Ze gingen er lopend heen. Onderweg vertelde Berends, dat Jo zich er niet meer bevond en waarschijnlijk was overgebracht naar Scheveningen. Volgens de vrouw van Jo wist Berends toen al dat haar man gefusilleerd was.

Het proces en de executie

Het dagrapport van de politie in Deventer meldt dat Johannes Rodert op 29 oktober om 13.00 uur door de *Sicherheitspolizei* aan de wacht werd gebracht. Om 16.30 werd hij door twee agenten op transport gesteld naar Arnhem, om aan de *Sicherheitspolizei* te worden voorgeleid. Die nacht verbleef hij voor verhoor in het gebouw van de SD. Op 30

oktober om 19.00 uur werd hij als *passant*¹⁶⁾ onder nummer 1529 in het register van het Huis van Bewaring ingeschreven.

De Koerier van zaterdag 14 november deed verslag van de rechtszitting tegen de leden van de sabotagegroep. Er stonden zeventien aangeklaagden terecht. Vijftien van hen, waaronder Jo, werden ter dood veroordeeld.

Het al genoemde register van het Huis van Bewaring vermeldt, dat Jo op 13 november 1943 op last van de *Sicherheitspolizei* werd overgebracht naar Kamp Amersfoort. Hetzelfde gebeurde met zijn kameraden.

Op 19 november werden ze op Soesterberg gefusilleerd.

Op 23 november deelden de Duitse autoriteiten in de pers mee dat de vonnissen waren voltrokken.

Naar Canada

Na de bevrijding probeerde de familie de draad weer op te pakken. Broer Cor laat in *Het Nieuws* (editie IJsselgebied) van 22 mei 1945 weten dat hij als geroutineerd accordeonist te engageren is voor bruiloften, partijen en solowerk. In *Het Parool* (editie IJsselstreek en Veluwe) van 6 juli 1945 plaatsten hij en z'n vader elk een advertentie. De groente- en fruitzaak was weer telefonisch aangesloten onder nummer 3697. Cor was als accordeonist onder hetzelfde nummer bereikbaar.

Jo's vrouw bleef met een korte onderbreking bij haar ouders op de Oosterstraat wonen. Kort na de bevrijding hertrouwde ze. Begin jaren vijftig vertrok ze met haar man en zoon naar Canada.

Tot slot

In het boekje *De 33 van Soesterberg* staat dat Johannes Rodert afzonderlijk verzetsactiviteiten had bedreven en niet tot enig groep had behoord.¹⁷⁾ Deze opvatting is

INFORMATIE EN MEDEDELINGEN

Elke Nieuwsbrief belicht een persoon die in Deventer en omgeving betrokken was bij het linkse verzet. Wilt u eerdere nummers, of op de hoogte blijven van onze activiteiten. joh.veen@compaqt.net

Johannes H.E. Roebers (2017, 1)
Peeke Bosma (2017, 2)
Aalbert Jan Gerritsen (2017, 3)
Albert Johan Gerards (2018, 1)
Otto T.J. Renshof (2018, 2)
Daniël van der Meulen (2018, 3)
Jan van Bruggen (2019, 1)
Andries Hendriks (2019, 2)
Anton Kleinbussink (2019, 3)
Berend Jan Koopman (2020, 1)

FIETSTOCHT/WANDELING VERGETEN VERZET

Het lijkt op dit moment niet realistisch om ervan uit te gaan dat onze fietstocht op 10 april door kan gaan.

Zodra het wel mogelijk is, zullen we allen per mail informatie verschaffen over een nieuwe datum en de wijze van opgeven.

CORRECTIE

In het vorige nummer is helaas een fout geslopen in de biografie van Bé Koopman. Onder "Christine en de kinderen" moet 25 juni 1942 uiteraard 25 juni 1941 zijn. De digitale versie van het nummer is aangepast.

hierbij gecorrigeerd: hij is als lid van de sabotagegroep met zijn kameraden gefusilleerd.

Noten:

Naast de in de tekst genoemde bronnen is gebruik gemaakt van de volgende bronnen en literatuur:

- 1)
- NL-DvHCO, HCO Stadsarchief Deventer, ID 0724, Burgerlijke stand Deventer, inv.nr. 183 (akte 573);
- NL-DvHCO, ID 0724, inv.nr. 312 (akte 53);
- Erfgoedcentrum Achterhoek en Liemers, Doetinchem. Toegang 1538 Gemeentebestuur Oost Gelre-akten burgerlijke stand, 1811-1960, inv.nr. 8, 1889 (akte 4); NL-DvHCO, HCO Stadsarchief Deventer, ID 1414, Bevolkingsregister Deventer, inv.nr. 2680 (blad 95), 2690 (blad 62), 2705 (blad 111); NL-UtHUA, Het Utrechts Archief. Toegang 1007-2 Gemeentebestuur van Utrecht 1813-1969, deel 2: stukken over afzonderlijke onderwerpen zonder classificatienummers, inv.nr. 7869 (blad 3128), 7874 (blad 4613), 7925 (blad 4139);
- NL-DvHCO, ID 0724, inv.nr. 771 (akte 185); NL-DvHCO, ID 1414, inv.nr. 2724 (blad 1);
- De Groninger Archieven. Toegang 1399 Gemeentebestuur van Groningen (1), 1816-1916, inv.nr. 6927 (blad 379); *Nieuwsblad van het Noorden*, 7-9-1922 en 13-12-1923, onder "Gevonden voorwerpen";
- Westfries Archief. Toegang 1701-08 Bevolkingsregisters van de gemeente Enkhuizen, inv.nr. 76 (blad R104);
- *De Eembode*, 10-8-1926; *Amersfoortsch Dagblad De Eemlander*. 13-4-1927; *Adresboek Amersfoort 1928*, p. 257, 373;
- NL-DvHCO, ID 1414, inv.nr. 391 (gezinskaart Cornelis Rodert);
- NL-DvHCO, HCO Stadsarchief Deventer, ID 1415, Woningkaarten Deventer, Diepenveen, Bathmen, inv.nr. 25a (Noorderstraat); *Deventer Dagblad*, 7-5-1930 (advertentie);
- NL-DvHCO, ID 0724, inv.nr. 184 (akte 43);
- NL-DvHCO, ID 1414, inv.nr. 326 (gezinskaart Dirk Johan Hendrik Bannink), 391 (gezinskaart Johannes Rodert) en 410 (gezinskaart Wagen-

- voort); NL-DvHCO, ID 1415, inv.nr. 18c (Van der Keesselstraat), 39a (Vermeerstraat) en 80a (Oosterstraat);
- *Deventer Dagblad*, 17-11-1939, burgerlijke stand 10 t/m. 16 november;
 - NL-DvHCO, HCO Stadsarchief Deventer, ID 1382, Gemeentebestuur van Deventer II (1930-1950), inv.nr. 1106, met daarin een lijst achter een met de handgeschreven concept brief van 23-8-1937;
 - *Het Volksdagblad*, 2 mei 1939. NL-DvHCO, ID 1414, inv.nr. 391 (gezinskaart (oom) Johannes Rodert);
 - NL-DvHCO, HCO Stadsarchief Deventer, ID 1382, inv.nr. 1427 (20); NL-DvHCO, ID 0759, Politie Gemeente Deventer, inv.nr. 82 (176); Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie, Amsterdam, Archief Generalkommissariat für das Sicherheitswesen (Höhere SS- und Polizeiführer Nordwest), inv.nr. 1188;
 - <http://resources.huylens.knaw.nl/rapportcentraleinlichtingendienst> ;
 - NL-DvHCO, ID 0759, inv.nr. 81 (60);
 - Archief CPN, inv.nr. 155, Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis, Amsterdam (Johannes Rodert);
 - Stadsarchief Rotterdam. Toegang 999-01, inv.nr. 1906D, fol. 165v, akte 2904;
 - NIOD, 077 Archief Generalkommissariat für das Sicherheitswesen, inv.nr. 1196i: *Beglaubigte Abschrift Feldkriegsgericht des Kommandierenden Generals und Befehlshabers im Luftgau Holland/ Urteil mit Gründen*, van 18-5-1943, p. 1, 1a -1b, 5, 18-23;
 - NIOD, 100 Archief Procureur Generaal Arnhem, inv.nr. 47, 204 (D 455); Archief CPN, inv.nr. 155, Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis, Amsterdam (A. Kleinbussink);
 - NIOD, 077 Archief Generalkommissariat für das Sicherheitswesen, inv.nr. 1196i: *Anklageverfügung und Haftbefehl* van 20-3-1943, p. 13. Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Justitie: Centraal Archief van de Bijzondere Rechtspleging (CABR), nummer toegang 2.09.09, inv.nr. 66410: PV rechtzetting, 23-5-1947, p. 4; PV PRA Deventer/Salland, 7-8-1946, p. 7, 21-23, 33-34; inv.nr. 97728: PV POD Utrecht-Stad, 1-11-1946;
 - NIOD, 100 Archief Procureur Generaal Arnhem, inv.nr. 48, 49, 207 (D 521, D 524, D 544), 208 (D 575);

- NL-DvHCO, ID 0759, inv.nr. 88 (288, 289); inv.nr. 728-4 (tb53/2; 1942); inv.nr. 728-5 (tb53/4/5; 1942); inv.nr. 663-1 (tb94); NIOD, 100 Archief Procureur-Generaal Arnhem, inv.nr. 50; NL-HaNA, Justitie/CA Bijzondere Rechtspleging, 2.09.09, inv.nr. 66410: PV POD Utrecht-Oost, 1-11-1945, p. 3-7; inv.nr. 66863: PV POD Enschede contra Antonie Berends, p. 9-11, 32, 121-122; Sententie Antonie Berends, 13-10-1948, p.17; Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie, Amsterdam, Archief Erelijst van gevallen, inv.nr. 27 (B.E.L. Immerzeel), 52 (A.W. Siedenburg);
 - Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Justitie: Centraal Archief van de Bijzondere Rechtspleging (CABR), nummer toegang 2.09.09, inv.nr. 66545: sententie Gerhard Hendrik Bruggert, 22-10-1947, p. 6; blad "Data die van belang zijn i.z. G.H. Bruggert" van de procureur-fiscaal bij het Bijzonder Gerechtshof te Arnhem;
 - NL-HaNA, Justitie/CA Bijzondere Rechtspleging, 2.09.09, inv.nr. 66410: PV POD Utrecht-Oost, 1-11-1945, p. 10-13; PV PRA Deventer/Salland, 7-8-1946, p. 33-36; inv.nr. 66863: PV POD Enschede contra Antonie Berends, p. 27-28;
 - NL-HaNA, Justitie/CA Bijzondere Rechtspleging, 2.09.09, inv.nr. 66863: PV POD Enschede contra Antonie Berends, p. 22-23;
 - NL-DvHCO, ID 0759, inv.nr. 88 (302);
 - Gelders Archief, 0258 Gevangenis en Huis van Bewaring te Arnhem, inv.nr. 192 (inschrijfnr. 1529);
 - *De Koerier*, 23 november 1942.
- 2) Deze paragraaf is gebaseerd op het opgaafformulier voor het gedenkboek der gevallen CPN-kameraden, ingevuld door zijn vrouw, in: Archief CPN, inv.nr. 155, Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis, Amsterdam (Johannes Rodert).
 - 3) Interview met de heer Ton Bannink, zoon van Dirk Johan Hendrik Bannink, op 20-8-2018.
 - 4) Deze foto bevindt zich in de collectie van Huub van Sabben. Hij kreeg deze foto begin jaren tachtig, toen hij meewerkte aan het boek *Deventer 1940-1945*, met de mededeling dat Jo Rodert erop stond. De foto is gemaakt aan de Boxbergerweg tegenover bakkerij Wessels. Ik heb het sterke vermoeden dat het onderkomen van de motorclub

zich bevond op het adres Boxbergerweg 75. De adresboeken uit 1933 en 1938/39 vermelden: "75 bestaat niet". Volgens de woningkaart (NL-DvHCO, ID 1415, inv.nr. 7b) bevond zich op dit adres ooit een garage. Volgens gegevens uit het kadaster was het betreffende perceel begin jaren dertig een pakhuis met erf. Een ideaal onderkomen voor een motorclub. Is het dan niet logisch een clubfoto te maken vlak bij de ingang, links op de foto, naar het onderkomen?

5) Werkverschaffingsorganisatie voor werkloze, gedemobiliseerde militairen. Zie W.F.S. Pelt, *Vrede door Revolutie. De CPN tijdens het Molotov-Ribbentropact (1939-1941)*, 's-Gravenhage 1990, p. 240.

6) Hansje Galesloot, Susan Legêne, *Partij in het verzet. De CPN in de Tweede Wereldoorlog*, Amsterdam, 1986, p. 42-43; Joop Morriën, *De leiding van de illegale CPN 1940-1943*, Amsterdam, 2001, p. 14.

7) *Partij in het verzet*, p. 57.

8) *De leiding van de illegale CPN*, p. 14.

9) Coen Hilbrink, *De Ondergrondse. Illegaliteit in Overijssel 1940 - 1945*, Den Haag, 1998, p. 137-138.

10) Zie voor een uitvoering artikel over de sabotagegroep: Johan van der Veen, "Inmiddels brandde het overal in Overijssel" *Sabotage en brandstichting in Deventer en omgeving 1942*, in *Deventer Jaarboek 2019*, p. 60 -71.

11) Dr. L. de Jong, *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog juli '42- mei '43*, dl. 6, eerste helft, 's-Gravenhage, 1975, p. 62.

12) Dr. L. de Jong dl. 6, eerste helft, p. 63.

13) Dr. L. de Jong dl. 6, eerste helft, p. 74-75.

14) A.A. Verheij, *CPN Verzet in de regio Rotterdam 1940 - 1945*, Rotterdam, 1999, p. 206.

15) Op 22 september 1942 waren al gearresteerd: Cees Lugthart, zijn beide zoons en Willy van der Maten. Zie: NL-HaNA, Justitie/CA Bijzondere Rechtspleging, 2.09.09, inv.nr. 66410: PV POD Utrecht-Oost, 1-11-1945, p. 13; NIOD, 245 Archief Erelijst, inv. nr. 38 (C. Lugthart); inv.nr. 39 (W. van der Maten). Na de arrestatie van Toon en Clara werden nog eens 13 mannen gearresteerd. Zie: NIOD, 245 Archief Erelijst, inv.nr. 2 (K. Bakker); inv.nr. 14 (H.W. Eekhuis, J. Eekhuis, G.J. van 't Einde); inv.nr. 27 (B.E.L. Immerzeel);

inv.nr. 36 (W.J. Lenssen); inv.nr. 42 (G.J. Nieuwenhuis); inv.nr. 48 (J. Rodert); inv.nr. 52 (A.W. Siedenburg); inv.nr. 56 (F.B.C.M. Teelen); inv.nr. 62 (F. de Weerd, W. de Weerd); inv.nr. 63 (G. van Werven).

16) Een *passant* is iemand die voor korte tijd opgesloten is, bijvoorbeeld in verband met een vooronderzoek.

17) J.W. Ooms en B.J. van Os, *De 33 van Soesterberg*, Zeewolde, 2017 (Bijgewerkte druk), p. 112.

Verantwoording foto's:

Portret Jo Rodert

Jo Rodert (Archief CPN, , inv.nr. 155, Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis, Amsterdam)

Stakingsbiljet Twente-Rijnkanaal

Pamflet dat ten behoeve van de stakers aan het Twente-Rijnkanaal werd verkocht (collectie Johan van der Veen)

Foto motorclub Boxbergerweg

Motorclub Boxbergerweg (Collectie Huub van Sabben, Deventer)

Spoorwegaanslag (1) 23 augustus 1942

Spoorwegaanslag ter hoogte van kilometerpaal 11.8 bij Twello, op 23 augustus 1942. (Het Utrechts Archief, catalogusnummer 807703)

Spoorwegaanslag (2) 23 augustus 1942

Spoorwegaanslag ter hoogte van kilometerpaal 11.8 bij Twello, op 23 augustus 1942. (Het Utrechts Archief, catalogusnummer 807702)

Beschrijvingen van

ANTONIE BANNINK en
DIRK JOHAN HENDRIK BANNINK

zie volgende pagina.

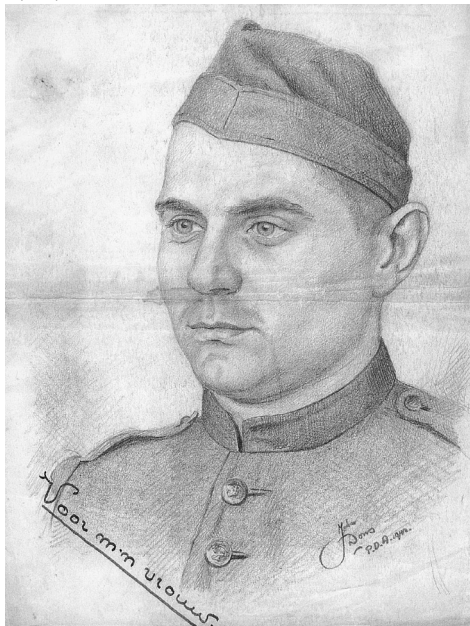
Nieuwsbrief 2020/3

ANTONIE BANNINK¹⁾

Van Toon Bannink is helaas geen foto beschikbaar.

13 januari 1887 – 3 mei 1945

DIRK JOHAN HENDRIK BANNINK¹⁾

22 november 1914 – 16 oktober 1942

Auteur: Johan van der Veen

Familie

Toon (Antonie) werd op 13 januari 1887 in Deventer geboren als zoon van Bertha Sotthewes en dagloner Johannes Bannink. Bij zijn geboorte was er al een zusje, Geertruida, dat ruim twee jaar ouder was. Op 2 juni 1888 zag zijn zusje Anna (Johanna) het levenslicht. In deze periode woonde het gezin achtereenvolgens in de Walstraat, Achter de Broederen en in de Bergstraat. Moeder Bertha overleed op 17 januari 1889, vader Johannes op 23 januari 1890.

Het weeshuis

Op 15 februari 1890 werden Toon en zijn beide zusjes opgenomen in het Deventer weeshuis en kinderkuis. In de bevolkingsregisters treffen we hem op 15 mei 1905 bij de

familie Aggenbach en op 21 februari 1906 bij de familie Jonker aan. Waarschijnlijk werd Toon bij deze gezinnen uitbesteed. Officieel verliet Toon het weeshuis op 7 mei 1906 met een uitzetbedrag van fl. 100,- en een kerkboek. Op dat moment was hij pakhuisknecht van beroep. Op 9 augustus 1907 werd hij bij het gezin Jonker uitgeschreven. Hij vertrok naar Ambt-Almelo.

Stiefzoon Jo Groothuis schreef na de oorlog dat het verblijf in het weeshuis grote invloed heeft gehad op het klassenbewustzijn van Toon. Daarbij noemt hij als schrijnend voorbeeld, dat Toon op veertienjarige leeftijd bij een boer in Twello werd uitbesteed. Hij moest 's morgens vroeg opstaan en tot zonsondergang werken voor een hap eten en een stuiver zakgeld.

Op eigen benen

Vanuit Ambt-Almelo kwam Toon op 15 november 1907 in Winterswijk terecht. Daar was hij in de kost bij huisschilder Herman Willink. Zijn beroep was arbeider. Op 12 mei 1908 vertrok hij naar Duisburg (Duitsland).

Op 4 juni 1909 trouwde Toon in Winterswijk met Wilhelmina Margaretha Uijtermerk. Toon was arbeider van beroep en woonde op dat moment in Hengelo (Overijssel). Zijn vrouw was kort voor het huwelijk vanuit Enschede bij haar ouders in Winterswijk gaan wonen. Na de geboorte van zoon Martinus Jacobus op 25 juni van dat jaar bleef ze bij hen. Toon deed wel aangifte van de geboorte, maar woonde niet bij zijn vrouw. Het huwelijk strandde dan ook en werd op 6 juli 1910 voor de rechtbank in Zutphen ontbonden. Over Toon wordt opgemerkt, dat hij arbeider is "zonder bekende woon- en verblijfplaats in dit Koninkrijk".

Op 9 augustus 1913 keerde Toon vanuit het buitenland naar Deventer terug. Hij trok in bij zijn oom en tante, Pieter en Joanna Evers -

Sotthewes, aan de Noordenbergstraat. Hij was toen opperman van beroep.

In Deventer trouwde hij op 4 december 1913 met Driesje Johanna van de Vijver, weduwe van Johannes Hermanus Antonius Groothuis. Driesje bracht uit haar vorige huwelijk een zoon mee, Jo (Johannes Hermanus Antonius) Groothuis. Op 22 november 1914 kregen Toon en Driesje hun eerste zoon, Dick (Dirk Johan Hendrik), op 11 januari 1917 gevolgd door Anton (Antonie). In de geboorteaktes worden de volgende beroepen van Toon genoemd: opperman en bootwerker.

In deze periode woonde het gezin op het Bergschild en op twee adressen aan de Bergstraat.

Volgens de gezinskaart die van na 1920 dateert, was Toon in die tijd reiziger van beroep.

Politiek

Voor de raadsverkiezingen van 22 mei 1919 stond Toon vijfde op de kandidatenlijst van de Socialistische Partij (SP). De SP kreeg 776 stemmen. Door een lijstverbinding met de Communistische Partij Holland (CPH), die 293 stemmen behaalde, hing het erom of de SP een vierde zetel zou krijgen of dat deze zetel naar de communisten zou gaan. Uiteindelijk werd de zetel aan de SP toegewezen.²⁾ Het *Deventer Dagblad* van 13 juni 1919 liet weten dat het centraal stembureau Toon als eerste raadsopvolger had aangewezen bij eventuele vacatures in de fractie van de SP. Op 30 juli hield de afdeling een huishoudelijke vergadering. Cees (Cornelis) van Giesen werd tot voorzitter gekozen. Er werd uitvoerig gediscussieerd over de vraag of men al dan niet directe of indirecte bestuurlijke verantwoordelijkheid moest aanvaarden. Deze vraag stond namelijk op de agenda van de vergadering van raadsleden die op 10 augustus in Amsterdam zou worden

gehouden. De afdeling wees het aanvaarden van deze verantwoordelijkheid af. Onduidelijk was nog wie het vierde raadslid voor de SP zou worden. Uiteindelijk startte de SP-fractie op 2 september met Johan Roebbers, Willem van der Hoop, Albert Johan Gerards en Jan Landman. Toon nam geen zitting in de raad.

Winterswijk

Op 21 februari 1925 vertrok Toon met zijn vrouw en drie zoons naar Winterswijk. Ze vestigden zich op het adres Meddosestraat 4b. Lang duurde het verblijf in Winterswijk niet, want op 10 december werd het gezin alweer in Deventer ingeschreven, op het adres Rijkmanstraat 26.

De bekende communist

Na terugkeer in Deventer ruilde Toon zijn beroep van reiziger in voor dat van portier. Daarna werd hij colporteur in combinatie met kelner. Toon en zijn gezin woonden tot het uitbreken van de oorlog in totaal op 12 verschillende adressen.

We weten niet wanneer Toon lid van de Communistische Partij Holland is geworden. Begin juli 1934 leidde de steunverlening door de regering tot het Jordaanoproer in Amsterdam. Ook in Deventer was het onrustig. De communisten en radicale socialisten werden angstvallig in de gaten gehouden. Zo lezen we in een politierapport van 12 juli 1934, dat een politie-informant in het voorbijgaan op de Pikeursbaan had gehoord dat een zekere Bannink, wonende op de Bergstraat, tegen een onbekende had

gezegd dat *De Tribune* weer zou verschijnen en in Enschede zou worden gedrukt. Waarschijnlijk gaat het hier om Toon.

Voor de raadsverkiezingen van juni 1935 stond Toon als nummer zes op de kandidatenlijst van de CPH.

In een politierapport van maandag 1 februari 1937 klaagt een agent bij de commissaris over de enorme toename van het colporteren door de verschillende politieke partijen op zaterdag 30 januari. “Op voormelden datum werd door mij echter geconstateerd dat meerdere communisten waaronder de bekende Bannink met communistische lectuur heen en weer liepen in de Nieuwstraat.”

Nadat de nazi's de macht in Duitsland hadden gegrepen, bekommerde Toon zich om het lot van Duitse emigranten. Arm als hij was, hij nam hen gastvrij in zijn huis op.

Toon was niet alleen politiek actief. In de periode 1931 – 1934 komen we hem eveneens tegen als bestuurslid van de Vereniging tot Bevordering der Belangen van Tbc-patiënten. In de jaren 1932 – 1934 was hij voorzitter.

Het gezin van Dick

Dick ging na de lagere school werken. Hij was een tijdlang bezorger van beroep. Met een driewieler-bakfiets bezorgde hij boodschappen voor kruidenier Simon de Wit, die in het najaar van 1933 een filiaal in Deventer had geopend.

Hij trouwde op 7 maart 1934 met Wytske Wesselink, dochter van een katoenwever, die op 19 april 1915 in Deventer was geboren. Vader Toon was op dat moment colporteur van beroep, Dick loopknecht en Wytske inpakster.

Dick en Wytske trokken na de huwelijksvoltrekking in bij de ouders van Dick op Roggestraat 28. Op dit

adres werd op 18 juli 1934 zoon Ton (Antonie) geboren. Op 22 september 1934 verhuisde het gezin van Toon naar Bergschild 23. In augustus 1935 verlieten Dick, Wytske en de kleine Ton Roggestraat 28 en trokken bij Toon en zijn gezin op het Bergschild in. Daarna woonden ze op de Smedenstraat, Lettelerstraat en Graaf van Burenstraat. Op 28 december 1937 vestigden zij zich weer op het adres Bergschild 23, dat intussen door Toon en zijn gezin was verlaten. Op 9 juli 1938 vertrokken ze naar de Eerste Weerdsweg. De woning op het Bergschild deelde de jonge familie Bannink met Jo Rodert en zijn vrouw. De laatst genoemden verlieten dit adres eveneens in juli 1938.

Eind jaren dertig was Dick in de zomer badmeester in zwembad “t Beekmeertje” van de familie Van Til in Voorst, in de winter werkte hij in de werkverschaffing.

Eind augustus 1940 vond er gezinsuitbreiding plaats. Er werd een dochter geboren.

Sport

In de periode 1931 – 1937 komen we Dick met regelmaat tegen in sportberichten in het *Deventer Dagblad*. Hij was tot in 1937 lid van de Deventer Krachtsport Vereniging Hercules. In het *Deventer Dagblad* van 23 november 1934 staat een kort verslag van zijn gewonnen worstelpartij tegen KDO-lid Zandscholten. De verslaggever eindigt met de opmerking: “Dat Bannink op den duur nog wel van zich laat hooren, staat voor ons vast. Hij is de “coming-man” van het Oosten, in het middengewicht, evenals De Vries van K.D.O. in het vedergewicht.” Hij blonk niet alleen uit in het Grieks-Romeins worstelen maar ook in het gewichtheffen. In beide disciplines behaalde hij prijzen. Hij maakte enige tijd deel uit van het bestuur van Hercules. In 1937 stopte hij bij deze vereniging.

Dick was een allround sportman. Hij

was bedreven in acrobatiek, koordansen, gymnastiek, zwemmen en kanoën. Op 4 september 1935 ontving hij als lid van de Deventer Reddingsbrigade het diploma A van de Nederlandse Bond tot Redding van Drenkelingen. In januari 1940 werd hij bij schaatswedstrijden voor werklozen, in de categorie tot en met 30 jaar, vijfde van de 48 deelnemers.

Op 3 maart 1938 komen we Dick voor de laatste keer in een worstelverslag in de krant tegen. Hij worstelt dan voor KDO. Er diende zich namelijk een nieuwe passie aan: de politiek.

De jonge communist

De keuze van Dick voor het communisme is ongetwijfeld beïnvloed door zijn vader. In 1936 werd hij lid van de CPN.

In 1937 behoorde Dick samen met Jo Rodert tot de stakers die het werk neerlegden in de werkverschaffing aan het Twente-Rijnkanaal. Ontstond er toen een vorm van vriendschap tussen hen beiden die leidde tot het tijdelijk delen van een woning?

In die tijd gingen Jo Rodert en Dick regelmatig in het weekeinde naar Utrecht. Ze volgden er een cursus van de CPN. Dick combineerde deze cursus met worsteltrainingen, waarschijnlijk voor een landelijke selectie. In Utrecht overnachtten ze bij vrienden of familie van Jo. Zo nu en dan ging Riek, de vrouw van Jo, ook mee.

Voor de Provinciale Statenverkiezingen op 19 april 1939 was Dick in de kieskringen Deventer, Zwolle en Kampen lijsttrekker voor de CPN. In de andere kieskringen stond hij tweede achter H.J. Geesing. In de aanloop naar deze verkiezingen organiseerde de CPN op 13 april een verkiezingsavond in *Help U Zelven*. Kamerlid David Wijnkoop en Dick waren de sprekers. Ze werden

ingeleid door raadslid Aalbert Jan Gerritsen. Deze betreurde de geringe opkomst en beval de kandidatuur van Dick bij de aanwezigen aan.

Dick wees er in zijn toespraak op dat de aanstaande verkiezingen van groot belang waren. Er waren grote verschillen tussen die van 1935 en die van 1939. De klassentegenstellingen waren nog scherper geworden. In deze periode vonden de fascistische veroveringen plaats die hij in zijn betoog schetste. Het fascisme had zijn laatste troeven nog niet uitgespeeld. De tweede imperialistische oorlog was eigenlijk al begonnen. De afbrokkelende democratieën waren bang voor de internationale arbeidersbeweging en zagen in het fascisme een goed tegengif. Daarom was het de taak van de arbeidersbeweging om het fascisme de pas af te snijden. Dick waarschuwde ervoor om de situatie niet te gemakkelijk op te vatten. Het Duitse fascisme wilde Nederland tot vazalstaat maken. Hitler was een gevaarlijke bluffer. Duitsland mengde zich via de NSB in Nederlandse aangelegenheden. Verder wees hij erop dat de NSB antisemitisme nastreefde. Volgens hem had de regering Colijn de voedingsbodem voor het fascisme gelegd.

Vervolgens ging hij in op de situatie in Nederland: het aantal vermogens boven de dertigduizend gulden groeide en het aantal miljonairs was tot 877 gestegen. De levensstandaard van de massa daalde en er waren nog steeds meer dan 400 000 mannen boven de 18 jaar werkloos. Over de SDAP zei hij dat hun oranjeverheerlijking en het koersen op de bourgeoisie de arbeiders afschrikte. Ook had deze partij weinig hulp geboden aan de Spaanse republiek. Ze waren kennelijk bang voor de katholieken.

Tot slot oefende hij kritiek uit op de trotskisten van de RSAP (Revolutionair Socialistische Arbeiderspartij), die het fascisme handlangersdiensten bewezen met de leuze "Geen kanonnen, maar arbeid en brood".

Dick haalde in kieskring III Deventer in totaal 807 stemmen, waarvan 779 in de gemeente Deventer. H.J. Geesing uit Enschede bemachtigde in de Provinciale Staten de enige zetel voor de CPN.

Eind april 1939 stelde de afdeling de kandidatenlijst voor de gemeenteraadsverkiezingen vast. Dick kwam op plaats twee te staan, achter Aalbert Jan Gerritsen. Bij de raadsverkiezingen van 15 juni haalde de CPN wederom één raadszetel.

Vakbondsman

Dick was eveneens actief in de Centrale Bond van Transportarbeiders, een NVV-bond. Op 25 november bracht hij namens de afdeling Deventer de felicitaties over aan de plaatselijke afdeling van de Nederlandse Arbeiders Sportbond, die ter gelegenheid van het tienjarig bestaan een receptie hield in *Het Hoekhuis*.

Op 10 februari 1940 vierde de transportarbeidersbond zijn twintigjarig bestaan, eveneens met een receptie in *Het Hoekhuis*. Tijdens deze bijeenkomst brachten twee kinderen het bestuur een bloemenhulde als dank voor hetgeen de afdeling voor de kinderen had gedaan. Daarop bood voorzitter Dick Bannink hen chocolade aan. Voordat de feestcommissie allen uitnodigde voor het avondfeest in *Help U Zelven*, somde de voorzitter de schriftelijk binnengekomen felicitaties op. Hij sloot af met de mededeling dat het gedoneerde geld geschonken zou worden aan *Kinder-*

vreugd, “omdat uit de jongeren later de nieuwe strijders komen voor de organisatie en de arbeidersklasse”.

De illegale CPN

Op 20 juli 1940 werd de CPN door de Duitse autoriteiten verboden. Kort daarna werd er een illegale CPN-groep in Deventer gevormd. Om dit te regelen had de partijleiding een vertrouweling, Geerlig, naar Deventer gezonden. Deze legde onder meer contact met Toon (Anton) Kleinbussink en Dries (Andries) Hendriks.³⁾ Toon en Dick Bannink maakten deel uit van deze groep.⁴⁾

Op 23 november 1940 verscheen de eerste illegale *Waarheid*. De krant kwam tweewekelijks en landelijk uit.⁵⁾ Dick was actief bij het stencilen en verspreiden van de krant.

Dick was ook al vroeg bij andere verzetsactiviteiten betrokken. Hij gaf de Enschedese communist Siegfried Hornstra opdracht om de aanleg van een vliegveld bij Deelen in kaart te brengen. Hornstra trad daartoe in dienst van de aannemer die de aanleg uitvoerde.⁶⁾

25 juni 1941

In de vroege ochtend van 25 juni 1941 pakte de gemeentepolitie van Deventer op last van de Duitse autoriteiten 17 “revolutionairen” op. Toon Bannink werd afgehaald op zijn huisadres Polstraat 67, Dick op Eerste Weerdsweg 87. Vanuit Apeldoorn werd eveneens een verdachte van “communistische activiteit” overgebracht en ingesloten. In de loop van de dag werden vier van hen weer vrijgelaten. De overige veertien werden ’s avond om halfzeven door de *Ordnungspolizei* opgehaald. Hun bestemming was Kamp Schoorl.

Deze landelijke actie ging uit van Rauter, de hoogste SS- en politiefunctionaris. In Overijssel beruiste de coördinatie bij de *Aussenstelle* van

de SD te Enschede. De arrestaties verliepen betrekkelijk gemakkelijk, omdat de CID (Centrale Inlichtingendienst) al vanaf 1919 lijsten van radicale socialisten en communisten bijhield. Toon komen we al tegen op een lijst van 1919. Hij en zijn zoon staan uiteraard op de lijst van 1939. Naast geboortedatum, geboorteplaats en beroep wordt over Toon het volgende opgemerkt: “C.P.N.-propagandist; onbetrouwbaar; in 1935 cand. C.P.N. gem. raad.” Bij Dick wordt volstaan met zijn geboortedatum en zijn kandidatuur voor de Provinciale Staten in 1939.

Nadere details gaf de gemeentepolitie ongetwijfeld op 1 maart 1941, toen zij de namen en adressen van de leidende personen binnen de CPN-Deventer aan de *Sicherheitspolizei* in Enschede doorgaf.

Kamp Amersfoort

Kamp Schoorl werd eind oktober 1941 opgeheven. Een groot aantal gevangenen werd vanaf medio augustus groepsgewijs naar Kamp Amersfoort getransporteerd.⁷⁾ Mogelijk behoorden Toon en Dick tot de groep van 250 communisten die op 18 augustus Kamp Schoorl verliet.⁸⁾

Vader en zoon komen we tegen in het egodocument van dokter Roorda, die van 20 maart tot 8 augustus 1942 in Kamp Amersfoort verbleef. Hij beschrijft Dick als de voorman van de “sanitaters” (verplegers). In Schoorl was hij al één van de leidinggevende figuren onder de gevangenen. Hij organiseerde voorstellingen, waarin hij als koord-

danser en acrobaat optrad. Nadat hij in Kamp Amersfoort geïnterneerd was, begon hij een eerste hulpdienst, die langzaam uitgroeide tot een accommodatie met een ziekenzaal voor 24 man, een dokters- en behandelkamer. Hij werd de vraagbaak en vertrouwensman van het hele kamp. Hij was veilig voor de Duitsers, omdat hij intelligent was en tactisch opereerde. In zijn grijze trui liep hij door het verblijf of zat hij als een dokter achter zijn bureau in de spreekkamer. Dick was zich steeds bewust van de dreigende gevaren en de onzekerheid van zijn positie. De artsen stonden onder leiding van deze commandant/ex-badmeester. Hij was hun gerespecteerde chef, omdat hij de weg wist in de gevaarlijke kampomgeving, zijn werk serieus deed en in zijn vrije tijd een gezellige man was.

Dick Bannink was een bijzondere persoonlijkheid die veel goed werk deed voor de joden, de zieken en de Russen. Vooral de Russen hadden zijn sympathie, omdat zij kameraden waren van de grote internationale communistische partij.⁹⁾ Ook Toon was met het lot van de Russen begaan. Hij en Dick gaven een kleine, zieke krijgsgevangene bescherming in hun verblijf en probeerden de Duitsers uit zijn buurt te houden.

Toon werd in juni 1942 op transport gesteld naar concentratiekamp Neuengamme bij Hamburg. Dick bleef achter in Amersfoort.

Gefusilleerd

Dick komt op drie gijzelaarslijsten in het archief van de SD voor. Op twee ervan staat vermeld dat hij in Amersfoort is geïnterneerd. Op de derde lijst staat onder de opmerkingen dat hij op 16 oktober 1942 is doodgeschoten.

Dick is één van de 15 strafgijzelaars, die op bovengenoemde datum als represaille voor de spoorwegaanslagen en brandstichtingen in Oost-Ne-

derland werden gefusilleerd. Onder hen waren nog vier Deventenaren: William van Ewijk, Aalbert Jan Gerritsen, Daan van der Meulen en Johan Roebers.¹⁰⁾

Neuengamme

Toon kwam op 19 juni 1942 in Neuengamme aan. Hij was politiek gevangene en had gevangennummer 7352. Mogelijk heeft hij in de periode september – december 1944 in het buitenkamp Husum-Schweising gewerkt ten behoeve van het Duitse leger. De gevangenen moesten daar onder meer tankgrachten graven.¹¹⁾

In het zicht van de bevrijding kwam Toon op 3 mei 1945 om bij de ramp met de Cap Arcona, het luxe passagiersschip met gevangenen, dat per ongeluk door de Engelsen werd gebombardeerd.

De herinnering

Ton Bannink herinnert zich zijn grootvader als een innemende man met een martiale snor; zijn vader als een sportman die veel weg was. Beide mannen hadden gemeen dat ze recht door zee en zeer principieel waren.

Met “opoe Bannink” (Driesje) had Ton een bijzondere band. Hij omschrijft haar als een sterke, liefdevolle vrouw, die het verlies van haar zoon en van haar man een plaats wist te geven. Zij had een groot inlevingsvermogen en stond voor iedereen klaar.

Ze overleed op 7 februari 1964.¹²⁾

Noten:

Naast de in de tekst genoemde bronnen is gebruik gemaakt van de volgende bronnen en literatuur:

1)

- Deze biografische schetsen zijn mede gebaseerd op het interview met de heer Ton (Antonie) Bannink, kleinzoon van Toon en zoon van Dick, op 20-8-2018. Ton heeft na de oorlog veel informatie van zijn oma Driesje Bannink - van de Vijver gekregen;
- NL-DvHCO, HCO Stadsarchief Deventer, ID 0724, Burgerlijke stand Deventer, inv.nr. 234 (akte 29);
- NL-DvHCO, HCO Stadsarchief Deventer, ID 1414, Bevolkingsregister Deventer, inv.nr. 2652 (blad 99);
- NL-DvHCO, HCO Stadsarchief Deventer, ID 0768, Burgerweeshuis en Kinderhuis, inv.nr. 1671a (Bannink), 1673 (blad 38), 1677 (blad 169), 1701 (p. 216); NL-DvHCO, ID 1414, inv.nr. 2679 (blad 73), 2702 (blad 112), 2713 (blad 149), 2740 (blad 106);
- Archief CPN, inv.nr. 155, Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis, Amsterdam (Antonie Bannink);
- Erfgoedcentrum Achterhoek en Liemers, Doetinchem. Toegang 0263 Gemeentebestuur Winterswijk, 1808-1991, inv.nr. 3430 (blad 691);
- Erfgoedcentrum Achterhoek en Liemers, Doetinchem. Toegang 1539 Gemeentebestuur Winterswijk-akten burgerlijke stand, 1811-1960, inv.nr. 46 (blad 58);
- NL-DtcSARA 1539, inv.nr. 26 (akte 210); NL-DtcSARA 0263, inv.nr. 3432 (blad 1335), inv.nr. 3433 (blad 1855);
- NL-DtcSARA 1539, inv.nr. 46 (blad 58), inv.nr. 47 (blad 8);
- NL-DvHCO, ID 1414, inv.nr. 2698 (blad 138, 196a, 197); Gelders Archief. Toegang 0207 Burgerlijke Stand Gelderland, dubbelen, inv.nr. 5913-Culemborg (akte 39); inv.nr. 3888-Laren (akte 29);
- NL-DvHCO, ID 0724, inv.nr. 86 (akte 186); NL-DvHCO, ID 1414, inv.nr. 2720 (blad 121);
- NL-DvHCO, ID 0724, inv.nr. 745 (akte 635), inv.nr. 773 (akte 25);
- NL-DvHCO, ID 1414, inv.nr. 2720 (blad 121);
- NL-DvHCO, ID 1414, inv.nr. 326 (gezinskaarten Antonie Bannink);
- *Deventer Dagblad*, 23-5-1919;
- *Deventer Dagblad*, 31-7-1919;
- *Handelingen van den Raad* 1919, vergadering van 2 september, p. 652, 653;
- NL-DtcSARA 0263, inv.nr. 3497 (blad 358);
- Persoonskaart Driesje Johanna van de Vijver (Centraal Bureau Genealogie);
- *Deventer Dagblad*, 10-7-1934, 11-7-1934;
- NL-DvHCO, HCO Stadsarchief Deventer, ID 0759, Politie Gemeente Deventer, inv.nr. 571-1 (tabbl. 17);
- *Deventer Dagblad*, 14-5-1935, 18-6-1935;
- NL-DvHCO, ID 0759, inv.nr. 604-4 (tabbl. 2);
- *Deventer Dagblad*, 16-12-1931, 26-1-1932, 6-7-1932, 28-10-1932, 13-3-1933, 15-1-1934;
- *Deventer Dagblad*, 24-10-1933;
- NL-DvHCO, ID 0724, inv.nr. 181 (akte 41); NL-DvHCO, ID 1414, inv.nr. 2694 (blad 197);
- NL-DvHCO, ID 1414, inv.nr. 326 (gezinskaart Dirk Johan Hendrik Bannink) en 391 (gezinskaart Johannes Rodert);
- *De Koerier*, 6-9-1940;
- *Deventer Dagblad*, 30-11-1931, 6-2-1933, 10-4-1933, 8-5-1933, 26-10-1936, 20-11-1936, 23-11-1936, 20-3-1937, 3-3-1938;
- Archief CPN, inv.nr. 155, Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis, Amsterdam (Dirk Johan Hendrik Bannink): brief van de heer H.H. Siegrist;
- *Deventer Dagblad*, 5-9-1935;
- *De Koerier*, 15-1-1940;
- *Deventer Dagblad*, 3-3-1938;
- Archief CPN, inv.nr. 155, Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis, Amsterdam (Dirk Johan Hendrik Bannink);
- NL-DvHCO, HCO Stadsarchief Deventer, ID 1382, Gemeentebestuur van Deventer II (1930-1950), inv.nr. 1106, met daarin een lijst achter een met de handgeschreven concept brief van 23-8-1937;
- *Deventer Dagblad*, 8-3-1939, 14-3-1939;
- *Deventer Dagblad*, 14-4-1939;
- *Deventer Dagblad*, 20-4-1939;
- *Deventer Dagblad*, 25-4-1939, 9-5-1939, 16-6-1939;

- *De Koerier*, 27-11-1939;
 - *De Koerier*, 12-2-1940;
 - NL-DvHCO, ID 1382, inv.nr. 1427 (20); NL-DvHCO, ID 0759, inv.nr. 82 (176); Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie, Amsterdam, Archief Generalkommissariat für das Sicherheitswesen (Höhere SS- und Polizeiführer Nordwest), inv.nr. 1188;
 - *Lijst van Nederlandse revolutionairen, 29-4-1919*: <http://resources.huygens.knaw.nl/watermarker//pdf/cid/0100-0199/190.pdf>;
 - *Door de CID opgestelde lijst van links-extremistische personen geordend per gemeente, met alfabetische klapper*: <http://resources.huygens.knaw.nl/watermarker//pdf/cid/2200-2299/2232.pdf>;
 - NL-DvHCO, ID 0759, inv.nr. 81 (60);
 - Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie, Amsterdam, Europese Dagboeken en Egodocumenten, inv.nr. 162, p. 21-23;
 - Häftlingskarte, Neuengamme, 1.1.30.6/3616424/ITS Digital Archive, Arolsen Archives. Het gaat hier om een kaart waarop de naam van Antonie Bannink ontbreekt, maar waarvan de andere gegevens wel op hem betrekking hebben;
 - NIOD, 077 Archief Generalkommissariat für das Sicherheitswesen, inv.nr. 1119;
 - Totennachweiskarte Antonie Bannink, Neuengamme, 1.1.30.7/3638136/ITS Digital Archive, Arolsen Archives;
 - Mail van *International Tracing Service* van 2-5-2018.
- 2) Ron Blom, *De oude Socialistische Partij van Harm Kolthek*, Delft, 2007, p. 142.
 - 3) Hansje Galesloot, Susan Legêne, *Partij in het verzet. De CPN in de Tweede Wereldoorlog*, Amsterdam, 1986, p. 42-43; Joop Morriën, *De leiding van de illegale CPN 1940-1943*, Amsterdam, 2001, p. 14.
 - 4) Coen Hilbrink, *De Ondergrondse. Illegaliteit in Overijssel 1940-1945*, Den Haag, 1998, p. 137.
 - 5) *Partij in het verzet*, p. 57.
 - 6) *De Antifascist*, 1982, nummer 4, p. 16.
 - 7) Dr. L. de Jong, *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog. Gevangenen en Gedeporteerden*, dl. 8, tweede helft, 's-Gravenhage, 1978, p. 554.
 - 8) <http://www.kamp-schoorl.nl/>
 - 9) Het gaat hier om de 101 Russische krijgsgevangenen, vermoedelijk hoofdzakelijk uit Oezbekistan, die in september 1941 in Kamp Amersfoort aankwamen. Een groot aantal stierven aan de onmenselijke behandeling die hen ten deel viel. Op 9 april 1942 werden de 77 nog levende Russen gefusilleerd: <http://sovjet-ereveld.nl/het-ereveld/>
 - 10) Dr. L. de Jong, *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog juli '42 – mei '43*, dl. 6, eerste helft, 's-Gravenhage 1975, p. 74-75.
 - 11) https://nl.wikipedia.org/wiki/Kamp_Husum-Schwesing

Verantwoording foto's:

Getekende portret Dick Bannink
Dick Bannink (door John Dons)

Schoorl

Onderschrift: Kamp Schoorl (fotocollectie Wil Janssen, Camperduin)

Informatie en tips:

facebookpagina: Vergeten Verzet Deventer.

Werkgroep:

Dirk Metselaar, voorzitter Humanistisch Verbond Deventer
Bep Spa, voormalig lid van de gemeenteraad van Deventer
Johan van der Veen, historicus

Comité van aanbeveling:

Christine Otten, schrijfster
James van Lidth de Jeude, oud-burgemeester Deventer

op de inhoud van de nieuwsbrieven rust auteursrecht

